

УДК 378.091.093.5.014.3:[001.895:62]-025.27]:340.13](477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2024-2.01>

Сергій БАЖАН

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри філософії та українознавства,

Навчально-науковий інститут

«Український державний хіміко-технологічний університет»

Українського державного університету науки і технологій

2017bazhan.s@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5739-4616

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ: ОБ'ЄДНАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ ЯК КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД

Анотація. *Мета статті* – аналіз правового забезпечення процесу реформування вищої освіти в Україні шляхом об'єднання університетів та можливості створення в цих умовах технічних освітньо-наукових кластерів.

Методологія. У процесі дослідження були використані наступні методологічні підходи: документальний аналіз, системний аналіз, порівняльний аналіз, логічний аналіз. Ми проаналізували широкий спектр нормативно-правових актів, що регулюють освітню сферу в Україні, зокрема закони, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів тощо. Застосували системний підхід для аналізу взаємозв'язків між різними елементами освітньої системи та їх впливу на процес реформування, провели порівняння українського досвіду з досвідом інших країн та використали логічні методи для аналізу правових норм та їх впливу на суспільні відносини в цій галузі.

Наукова новизна. Проведений аналіз правового забезпечення реформи вищої освіти в Україні демонструє, що для успішної модернізації освіти недостатньо лише структурних змін. Дослідження підкреслює критичну роль правового забезпечення процесів об'єднання університетів та створення технічних освітньо-наукових кластерів. Виявлено, що існуюче законодавство потребує доопрацювання для забезпечення ефективної комерціалізації наукових розробок та захисту інтелектуальної власності. Порівняння з досвідом інших країн свідчить про необхідність подальшої гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Результати дослідження можуть бути використані для розробки державної політики, спрямованої на створення сприятливого правового середовища для розвитку інновацій в освіті, а також для розробки практичних рекомендацій для закладів вищої освіти щодо адаптації до нових умов функціонування.

Висновки. Наше дослідження показало, що для успішної модернізації освіти недостатньо лише структурних реформ. Необхідно значно покращити матеріально-технічне оснащення навчальних закладів. Широке запровадження грантових програм може стати ефективним інструментом для досягнення цієї мети. Крім того, важливо інвестувати в підвищення кваліфікації викладачів та стимулювати співпрацю з бізнесом. Комплексний підхід, що поєднує грантове фінансування з іншими механізмами підтримки, дозволить створити сучасну та ефективну систему освіти.

Ключові слова: право, освіта, реформи, об'єднання університетів, технічні освітньо-наукові кластери (ТОНК), інновації.

Serhii BAZHAN

Candidate of Pedagogic Sciences,

Associate Professor at the Department of Philosophy and Ukrainian Studies,

SSI "Ukrainian State Chemical and Technological University"

Ukrainian State University of Science and Technologies

2017bazhan.s@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5739-4616

LEGAL BASIS FOR ESTABLISHING AND OPERATING TECH EDUCATIONAL- SCIENTIFIC CLUSTERS IN UKRAINE

Abstract. *The objective of this article.* Analysis of the legal framework for higher education reform in Ukraine through the merger of universities and the possibility of creating technical educational and scientific clusters.

Methodology. The following methodological approaches were used in the study: documentary analysis, systems analysis, comparative analysis, and logical analysis. We analyzed a wide range of normative legal acts regulating the education sector in Ukraine, including laws, presidential decrees, and Cabinet of Ministers resolutions. A systems

approach was used to analyze the interconnections between different elements of the education system and their impact on the reform process. A comparison was made between Ukrainian experience and the experience of other countries, and logical methods were used to analyze legal norms and their impact on social relations in this field.

Scientific Novelty: The analysis conducted on the legal framework of higher education reform in Ukraine demonstrates that structural changes alone are insufficient for successful modernization of education. The study emphasizes the critical role of legal provisions in the processes of university mergers and the establishment of technical educational and scientific clusters. It was found that the existing legislation requires further refinement to ensure effective commercialization of research and protection of intellectual property. Comparisons with the experience of other countries indicate the need for further harmonization of Ukrainian legislation with European standards. The research results can be used to develop government policies aimed at creating a favorable legal environment for the development of innovation in education, as well as to develop practical recommendations for higher education institutions on adapting to new operating conditions.

Conclusions. Our research has shown that structural reforms alone are insufficient for successful modernization of education. There is a need to significantly improve the material and technical equipment of educational institutions. The widespread introduction of grant programs can be an effective tool for achieving this goal. In addition, it is important to invest in improving the qualifications of teachers and to stimulate cooperation with businesses. A comprehensive approach combining grant funding with other support mechanisms will allow the creation of a modern and effective education system.

Key words: law, education, reforms, unification of universities, technical educational and scientific clusters, innovations.

Постановка проблеми. Система законодавчих актів робить можливе встановлення чітких правил в усьому, що стосується учасників суспільних відносин та наслідків їх правочинних дій. Створення порядку у суспільних відносинах, стає можливим в результаті впливу на життя суспільства соціально-економічних змін, де, системність та ієрархічність – найважливіші умови ефективності регулятивного впливу нормативно-правових актів на суспільство.

Кластерний підхід до реформування вищої освіти в Україні, який передбачає об'єднання університетів у технологічні та інноваційні кластери, стимулює розвиток правової бази, що регулює процеси трансформації університетів. Метою таких трансформацій є створення ефектної моделі взаємодії освіти та бізнесу, яка б забезпечила підготовку висококваліфікованих фахівців, сприяла розвитку інновацій та сприяла інтеграції України в глобальний економічний простір.

Сьогодні простежується недостатня правова урегульованість процесу розвитку ТОНК в країні. Це проявляється у відсутності чітких та деталізованих норм, які б регулювали всі аспекти діяльності ТОНК, зокрема, взаємодію між освітою та бізнесом, питання інтелектуальної власності, фінансування тощо. Що є цілком доречно та точно відображає проблему недостатньої правової бази для розвитку ТОНК в умовах трансформації освітньої системи.

Тут, є потреба у системному підході до оптимізації мережі закладів освіти шляхом їх об'єднання та правового регулювання управ-

ління ТОНК. Зазначимо, що діюче законодавство має фрагментарний характер і не забезпечує комплексного регулювання всіх процесів, пов'язаних з функціональним об'єднанням університетів та утворених кластерів. Виникає необхідність узгодження законодавства про освіту, нормативних актів в сфері науки, господарського та цивільного права. Існуючі розбіжності в нормативному полі цих сфер можуть створювати значні перешкоди для реформи системи освіти, а відсутність чітко визначених механізмів реалізації державної політики у сфері розвитку ТОНК гальмує процес залучення інвестицій, підтримки інноваційних проєктів та створення сприятливого бізнес-середовища для учасників кластерів.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Процесу оптимізації системи освіти свої праці присвятили науковці та дослідники провідних країн світу та України. Так, Д. Пауелл досліджував глобальний ринок вищої освіти. Він описав його, як конкурентне середовище, в якому університети змушені адаптуватися до нових умов і боротися за прихильність кожного студента, викладача та дослідницькі гранти. Також, він сформував нові типи надавачів освітніх послуг, такі як онлайн-університети, що створюють конкуренцію традиційним університетам. Він зазначив, що у процесі конкуренції відбувається зміна характеру попиту на освіту з боку її здобувачів. Джастін Пауелл також описує ряд викликів, з якими стикаються університети, таких як: зростання собівартості освіти, що для багатьох студентів робить її недоступною; нерівність у

доступі до освіти, що призводить до посилення соціальної нерівності; необхідність постійної адаптації до нових освітніх технологій тощо. Він вважає, що глобалізація вищої освіти – це не просто модний тренд, це реальність, з якою всім університетам доведеться зіткнутися. Університетам, які хочуть залишатися конкурентоспроможними, доведеться постійно вдосконалюватися, майбутнє вищої освіти за тими хто зможе адаптуватися до нових умов [15].

Як на нашу думку, то дослідження Д. Пауелла ґрунтуються на даних Люксембургу, які не завжди можна екстраполювати на інші країни, зокрема України. Він не враховує всі фактори, які впливають на конкурентоспроможність університетів, а його дослідження не дають чітких рекомендацій щодо того, як університетам досягти успіху в конкурентному середовищі, що для нашого дослідження є актуальним.

Чхун Хок в своїх наукових пошуках досліджував процес управління вищою освітою та вплив наукової теорії, релігії, культури та соціальних режимів на систему управління вищою освітою. Він доводив, що розвиток систем вищої освіти має вирішальне значення для соціально-економічного розвитку країни. В його роботах представлений ґрунтовний аналіз системи управління вищою освітою [10].

Ніколін Фроліх, досліджуючи процеси злиття в системі вищої освіти 15 європейських країн протягом останнього десятиліття, виявила, що хоча такі процеси часто призводять до зміни індивідуальних місій університетів, вони не обов'язково зменшують загальну різноманітність освітніх програм та профілів випускників на національному рівні. Автор пояснює це явище появою нових ніш на освітньому ринку, які заповнюють об'єднані або нові університети, що виникають в результаті злиття [11].

Лібін Хань дослідив вплив політики злиття університетів у Китаї, яка розпочалася в 1990-х роках. Використовуючи статистичний метод порівняння змін у часі для університетів, що злилися, та тих, що не злилися, автор дійшов висновку, що злиття позитивно вплинули на науково-дослідну діяльність. Зокрема, злиття призвели до збільшення фінансування досліджень, покращення наукової інфраструктури та підвищення кваліфікації науковців. Ці результати свідчать про те, що політика злиття може бути ефективним інструментом для підвищення

конкурентоспроможності китайських університетів на світовій арені [13].

Як на нашу думку, то досвід Китаю в галузі консолідації вищих навчальних закладів може слугувати цінним орієнтиром для України. Однак, пряме перенесення китайської моделі є недоцільним через значні відмінності в історичних, культурних та економічних контекстах. Тому, для успішної імплементації реформ в українській системі вищої освіти необхідно розробити адаптовану стратегію, яка враховує специфіку національного освітнього простору.

Дослідження Андрі Сурсок, розпочате у 2012 році серед 34 національних асоціацій університетів, членів Європейської асоціації університетів (EUA), виявилось, що більшість з них (21) має активну діяльність у сфері злиття та альянсів. Основними мотивами таких об'єднань є: економічна ефективність, посилення міжнародного впливу, підвищення якості освіти та досліджень, а також адаптація до демографічних змін. Хоча ці мотиви є загальними для багатьох європейських країн, їх реалізація має свої особливості в кожному конкретному випадку. Франція не є винятком. Нещодавні злиття та альянси у французькій системі вищої освіти відбуваються в контексті реформи вищої освіти та адаптації її до нових економічних умови. При цьому, слід зазначити, що процеси консолідації торкнулися не лише університетів, але й окремих шкіл інженерії та торгівлі, хоча їхні мотиви та траєкторії розвитку можуть дещо відрізнятися [16].

Дослідження Сурсок підтверджує, що консолідація вищих навчальних закладів є глобальною тенденцією, яка відкриває нові можливості для розвитку освіти. Однак, досвід європейських країн свідчить, що цей процес пов'язаний з низкою викликів, які необхідно враховувати при розробці стратегії реформування української системи вищої освіти. Для успішної імплементації таких змін необхідний всебічний аналіз, залучення всіх зацікавлених сторін та розробка механізмів пом'якшення негативних наслідків.

Отже, дослідження Сурсок підтверджує, що консолідація вищих навчальних закладів є складним і багатогранним процесом, який вимагає зваженого підходу. Для України важливо враховувати як потенційні переваги, так і ризики, пов'язані з цим процесом. Ретельне

планування та зважений підхід є ключовими для успішної реалізації реформ у сфері вищої освіти.

Шівон Харкін у своєму дослідженні виявив, що зростання попиту на вищу освіту в Ірландії, обумовлене процесами глобалізації та переходом до знань базованої економіки, призвело до необхідності реструктуризації вищої освіти. Для вирішення викликів, пов'язаних з обмеженими державними ресурсами та зростаючою конкуренцією, Харкін пропонує такі моделі: розширення партнерства між державними та приватними університетами, впровадження онлайн-навчання, індивідуалізацію освітніх траєкторій. Ці зміни спрямовані на підвищення якості освіти, ефективність використання ресурсів та адаптацію до потреб сучасного ринку праці [12].

Дослідження Шівона Харкіна про трансформацію вищої освіти в Ірландії демонструє, що глобальні тренди, такі як зростання попиту на освіту та обмежені державні ресурси, вимагають від університетів адаптації до нових реалій шляхом пошуку інноваційних моделей фінансування, індивідуалізації освітніх програм та розширення співпраці з бізнесом. Ці висновки можуть бути цінними для України, яка також стикається з необхідністю реформування вищої освіти та адаптації до викликів сучасності, однак з урахуванням специфіки національного контексту.

Цікавим для нас виявились дослідження італійської дослідниці М. Маццукато, яка визначала роль держави в стимулюванні інновацій. Вона стверджує, що держава відіграє набагато більшу роль у розвитку нових технологій, ніж це загалом визнається, держава не просто фінансує інновації, але й створює їх. Держава часто є єдиним інвестором, готовим ризикувати в нових, неперевірених технологіях. Наприклад, інвестиції в Інтернет, що було б неможливим без значних державних інвестицій. Маццукато стверджує, що система GPS була розроблена за рахунок державних коштів і що багато ліків від раку були розроблені за рахунок державних коштів, отже, держава не може бути пасивним спостерігачем за інноваціями, а має бути активним учасником [14].

Ми погоджуємось з висновками Маццукато щодо провідної ролі держави в запровадженні інновацій, з огляду на те, що об'єднання універ-

ситетів в Україні відбувається завдяки рішенням, яке було прийнято Урядом нашої країни, що в свою чергу створило сприятливі умови для утворення в умовах об'єднаних університетів кластерів, таких як ТОНК. Як на нашу думку, то роботи Маццукато мають яскраво виражений політичний ухил, оскільки вона пропагує більш активну роль державі в цьому процесі, що на її думку сприяє державному регулюванню економіки та може призвести до непотрібного урядового контролю і обмежити можливості бізнесу в контексті розвитку ТОНК.

Виклад основного матеріалу. У процесі нашого дослідження ми визначили ключові аспекти еволюції законодавства в контексті об'єднання закладів вищої освіти в Україні, які мали пряме відображення політичних і соціально-економічних змін в країні.

Ідея об'єднання закладів вищої освіти в Україні безпосередньо визначається політичними та економічними потребами країни, що робить її актуальним предметом дослідження в ретроспективному контексті.

Так, радянський період української освіти характеризувався централізованим управлінням та її тісною інтеграцією з ідеологічними засадами комуністичної партії. Об'єднання закладів вищої освіти часто відбувалося з метою зміцнення ідеологічної основи, підготовки фахівців для конкретних галузей промисловості, що відповідали потребам планової економіки, створення потужних науково-дослідних центрів, зокрема для підтримки військово-промислового комплексу.

Перехідний період сформувався після здобуття незалежності України та супроводжувався радикальними трансформаціями в системі вищої освіти. Децентралізація влади та розширення автономії закладів освіти створили нові можливості для розвитку університетів, сприяли впровадженню інноваційних освітніх програм та підвищенню академічної свободи. Водночас, цей процес супроводжувався низкою викликів, таких як нерівномірність розвитку різних регіонів, недостатнє фінансування та необхідність адаптації до нових умов господарювання. Загалом, ці зміни заклали фундамент для подальшого розвитку вищої освіти в Україні, зробивши її більш динамічною та орієнтованою на потреби суспільства. Водночас, необхідність адаптації до ринкових умов

привела до гострої конкуренції між закладами освіти та вимагала пошуку нових джерел фінансування. Перші реформи у вищій освіті, зокрема, прийняття Закону України «Про вищу освіту» 1992 року, заклали основи для подальшої трансформації галузі, хоча і стикалися з низкою проблем, таких як недостатнє фінансування та кадровий дефіцит.

Сучасна українська вища освіта розвивається в умовах глобалізації та жорсткої конкуренції на світовому ринку освітніх послуг. Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) значно розширив автономію вишів, надавши їм більше можливостей для саморозвитку та адаптації до нових викликів. Об'єднання закладів вищої освіти розглядається Урядом, як один із шляхів підвищення конкурентоспроможності, розширення спектру освітніх програм, оптимізації мережі закладів вищої освіти та ресурсів шляхом об'єднання вишів, диверсифікація джерел фінансування тощо. Однак, цей процес супроводжується низкою проблем, таких як втрата індивідуальності окремих закладів, бюрократичні перешкоди, соціальний супротив тощо.

Процес об'єднання закладів вищої освіти супроводжується складними організаційними, соціальними та академічними викликами, пов'язаними з інтеграцією різнорідних структур, адаптацією персоналу та забезпеченням безперервності освітнього процесу. Особливо важливо зберегти високий рівень якості освітніх програм та наукових досліджень в умовах об'єднання, оскільки це безпосередньо впливає на конкурентоспроможність випускників на ринку праці. Опір змінам з боку академічної спільноти, спричиняють негативні соціальні наслідки, які утворюють бюрократичні перешкоди – це лише деякі з викликів, з якими стикаються виші під час об'єднання. Крім того, важливо враховувати зовнішні фактори, такі як суспільна думка та законодавчі обмеження. Отже, можна визначити, що об'єднання закладів вищої освіти – це комплексний процес, який вимагає не лише вирішення організаційних питань, але й врахування соціальних, психологічних та академічних аспектів, з метою забезпечення високої якості освіти та підготовки конкурентоспроможних фахівців.

Зазначимо, що процес об'єднання закладів вищої освіти можна розглядати як одну з пере-

думов утворення ТОНК. Об'єднання дозволяє сконцентрувати матеріальні, фінансові та людські ресурси, що є критично важливим для створення сучасних лабораторій, дослідницьких центрів та інноваційних майданчиків. Синергія наукових шкіл та напрямків досліджень безсумнівну сприятиме виникненню нових ідей, розширенню кола співробітництва та підвищенню ефективності наукової діяльності. Об'єднані виші можуть запропонувати студентам ширший спектр спеціальностей та напрямків підготовки, що відповідає потребам сучасного ринку праці.

Інтеграція наукового потенціалу різних закладів вищої освіти створює синергію, яка стимулює співпрацю з промисловими партнерами. Це, в свою чергу, прискорює процес трансферу технологій та сприяє створенню інноваційних продуктів і послуг, підвищуючи конкурентоспроможність України на глобальному ринку.

Процеси об'єднання закладів освіти та утворення ТОНК в Україні нерозривно пов'язані з існуючою нормативно-правовою базою. Саме вона має визначати правила, умови та механізми здійснення таких змін.

Так, з початку 1990 року на рівні держави розроблено і прийнято більш ніж 300 законодавчих та нормативно-правових актів у галузі освіти.

Нормативне правове регулювання діяльності закладів вищої освіти в Україні здійснюється через систему форм права і носить загальний характер та поширюється на відносини суб'єктів зазначеної ланки освіти та їх засновників.

Так, Законом України «Про освіту» [7], як основним профільним законом, передбачено реалізація права на автономію суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності. Освіта в державній політиці має визначатись як пріоритет, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства, де фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, розвиток суспільства і держави.

Закон України «Про освіту» регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реа-

лізації конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти. Де, метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України.

Закон України «Про вищу освіту» [3] встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Визначені межі автономії закладу вищої освіти, як самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів тощо. Також зазначено, що заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Для нашого дослідження цікавою є ст.33 цього Закону, яка визначає порядок утворення

структурних підрозділів закладу вищої освіти та нормативне врегулювання їх діяльності, де ч.7 п.2 цієї статті визначено, що структурними підрозділами закладу вищої освіти можуть бути: наукові, навчально-наукові, науково-дослідні, науково-виробничі та проєктні інститути, навчально-науково-виробничі центри (сектори, частини, комплекси тощо), дослідні станції, конструкторські бюро, відділи аспірантури і докторантури, навчально-виробничі комбінати, експериментальні підприємства, клінічні бази закладів медичної освіти, університетські клініки та лікарні, юридичні клініки, полігони, наукові парки, технопарки, музеї, оперні студії, навчальні театри, філармонії, інші підрозділи, що забезпечують практичну підготовку фахівців певних спеціальностей та/або проводять наукові дослідження. Частиною 7 п.5 цієї ж статті, визначено, що можуть бути засновані інші підрозділи, діяльність яких не заборонена законом, про пряму норму формування кластерів не йдеться, хоч можна вважати, що це дозволено.

Можливість оптимізації мережі закладів освіти шляхом їх об'єднання, поділу, злиття тощо, закріплено статтею 118 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [1], де визначено, що об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Щодо утворення ТОНК на базі університету, то в ГК України теж не існує прямого нормативного врегулювання цього процесу, принаймні не має заборони.

Аналіз Постанови Кабінету Міністрів України № 695 від 05 серпня 2020 року [4] показує, що вона спрямована на підтримку створення промислових та інноваційних кластерів на регіональному рівні. Зокрема, Постанова передбачає заходи зі стимулювання реіндустріалізації, розвитку індустріальних парків та формування транскордонних кластерів. Важливо зазначити, що сфера застосування Постанови обмежується підтримкою саме економічних кластерів, не охоплюючи освітні кластери та технопарки.

Практика утворення кластерів в Україні свідчить, що державна політика в цій сфері на національному та регіональному рівнів, пере-

буває на стадії становлення і фактично носить стихійний, локальний характер, ніж системний та врегульований. При цьому в країнах світу процеси кластеризації актуалізовані з 80-х років минулого сторіччя.

Зазначимо, що освіта, як система, являє собою складний соціокультурний і поліфункціональний феномен, який розглядається в трьох вимірах, фактично це просторова категорія, в якій розвивається мережа закладів різних типів і рівнів у певному соціальному масштабі (всього світу, певної країни, окремого регіону, міста або району).

В нашому випадку йдеться про об'єднання українських університетів, фактично, в такий спосіб Уряд оптимізує мережу, приводить її у відповідність до демографічних змін та розглядає це як інвестицію в майбутнє країни. Отже, таке новоутворення шляхом об'єднання різнопрофільних закладів освіти, їх структурних підрозділів, наукових парків тощо, формує своєрідну локальну освітню мережу у вигляді ТОНК, структурна категорія якого складається з декількох рівнів освітньої державної мікросистеми. ТОНК – це не просто певна чисельність окремих закладів, а складна система, що об'єднує різні рівні освіти та науки, і, як мікросистема, є більш гнучкою, може адаптуватися до місцевих умов та потреб. Однак, вона завжди функціонує в рамках загальних принципів, визначених макросистемою. Освітня макросистема країни, розглядається нами як загальний каркас, який визначає напрямки розвитку освіти в країні, створює умови для функціонування закладів вищої освіти на місцевому рівні та формує критерії функціонування мікросистеми, визначає стандарти, фінансування, управління і забезпечує виконання державних стандартів, генерує нові ідеї і підходи до освіти.

Проведене нами дослідження дозволило виявити нові тенденції в законодавчому регулюванні процесів об'єднання університетів та сформулювати пропозиції щодо створення сприятливого правового середовища для розвитку ТОНК.

Першим кроком, тут стала ініціатива Міністерства освіти і науки України (надалі – МОН), щодо об'єднання закладів вищої освіти. В наступному, відповідне Розпорядження Кабінету Міністрів України про фактичне погодження ініціативи МОН щодо утворення пев-

ного університету. Надалі, з'являється наказ того ж міністерства, щодо самої процедури реорганізації, тобто утворення нового університету за рахунок злиття кількох галузевих вишів, що знаходяться в певному місті.

При проведенні реорганізації університету МОН в межах свої повноважень керується нормативно-правовими актами України, зокрема Цивільним кодексом України [9], де глава 7 регулює загальні питання реорганізації юридичних осіб, зокрема злиття, приєднання, поділ, перетворення, забезпечує правові основи для зміни організаційно-правової форми університетів, переходу прав та обов'язків до нового юридичної особи. Кодексом законів про працю [2], ст. 32, 40, 42, 44, 49² – що регулює трудові відносини під час реорганізації підприємств, установ, організацій, зокрема, визначає порядок повідомлення працівників про зміни умов праці, гарантії для працівників при звільненні, переведення на іншу роботу тощо. Законом України «Про вищу освіту» [3], ст. 29, 31 – безпосередньо регулює питання реорганізації закладів вищої освіти, визначає умови та порядок проведення реорганізації, права та обов'язки засновників, органів управління закладів вищої освіти, а також права студентів під час реорганізації. Законами України – «Про управління об'єктами державної власності» [8] та «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних-осіб підприємців та громадських формувань» [6], які регулюють питання управління державним майном, яке передається новоствореному університету, та процедуру державної реєстрації юридичних осіб. Абзац другий пункту 21¹ Положенням «Про акредитацію закладів вищої освіти та спеціальностей у закладах вищої освіти та вищих професійних училищах» [5], що визначає порядок проведення акредитації освітніх програм та спеціальностей у новоствореному університеті. Наступний крок, міністерство доводить зміст такого наказу самим університетам, які реорганізуються, визначаються терміни виконання зазначених положень наказу тощо.

Щодо юридичної оцінки задіяних у цьому процесі нормативно-правових актів. Зазначимо, використання широкого кола нормативно-правових актів свідчить про комплексний підхід до процесу об'єднання університетів. Тут, були враховані як загальні питання реоргані-

зації юридичних осіб, так і специфічні аспекти діяльності закладів вищої освіти. Застосування норм трудового права забезпечує захист прав працівників під час реорганізації. Норми цивільного права регулюють питання переходу майнових прав та обов'язків. Закон «Про вищу освіту» [3] визначає мету реорганізації – підвищення якості освіти, розвиток науки та інновацій. Застосування норм про державну реєстрацію забезпечує прозорість процесу створення нового університету.

Таким чином, задіяні нормативно-правові акти забезпечили юридичну основу для проведення реорганізації університетів, що дозволяє зробити висновок про їхню відповідність цілям реорганізації та забезпечення правових гарантій для всіх учасників процесу.

Але, що спонукало представників Уряду та МОН до такого рішення? На нашу думку, це результат свідомої державної політики, спрямованої на оптимізацію освітньої системи та підвищення її конкурентоспроможності. Це складне питання, відповідь на яке потребує комплексного аналізу, оскільки на рішення Уряду вплинула низка взаємопов'язаних факторів.

Перший, складна демографічна ситуація в країні. Останнім часом простежується зменшення кількості випускників шкіл що призводить до скорочення контингенту студентів в університетах, коледжах, закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Це, в свою чергу, робить нерентабельним утримання великої кількості закладів вищої освіти. Друге, нестача коштів на утримання значної кількості закладів освіти. Об'єднання університетів це прямий шлях до економії бюджетних коштів за рахунок оптимізації адміністративних ресурсів, інфраструктури та викладацького складу. Третє, підвищення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Укрупнення університетів надає їм більше ресурсів для розвитку наукових досліджень, інновацій та покращення якості освіти. Четверте, у багатьох країнах світу спостерігається процес укрупнення та об'єднання закладів вищої освіти. Але в нашому випадку відсутня пряма залежність від світових тенденцій. П'яте, політична воля Уряду країни. Існують політичні амбіції щодо модернізації та реформування системи вищої освіти в Україні, де одним з шляхів є оптимізація університетської мережі країни.

Варто зазначити, що процес об'єднання університетів в Україні не є масовим і не стосується всіх закладів вищої освіти. Рішення про об'єднання приймається Урядом в індивідуальному порядку для кожного конкретного випадку з урахуванням думки колективів університетів.

Зазначимо, об'єднання університетів – це складний процес, який може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Визначимо декілька плюсів об'єднання університетів. Об'єднання може призвести до економії бюджетних коштів за рахунок оптимізації адміністративних ресурсів, інфраструктури та викладацького складу та може дати вишам більше ресурсів для розвитку наукових досліджень, інновацій та покращення якості освіти, розширення спектру освітніх програм та можливостей для студентів.

До основних негативних наслідків об'єднання університетів, ми віднесемо втрату ідентичності та традицій університетів, зниження конкуренції в системі вищої освіти та збільшення бюрократії та ускладнення прийняття управлінських рішень тощо. Питання конкуренції, тут, дискусійне, щодо інших наслідків, то ми вважаємо це ризиками, які можна подолати.

Об'єднання університетів відкриває нові перспективи для розвитку науки, освіти та інновацій і породжує ряд викликів. Зокрема, необхідно забезпечити плавну інтеграцію різних структурних підрозділів, розробити нові освітні програми, що відповідають сучасним вимогам ринку праці, та створити сприятливе середовище для проведення наукових досліджень. У короткостроковій перспективі ключовим завданням є забезпечення безперебійної роботи всіх підрозділів нового університету, а в довгостроковій – формування чіткої стратегії розвитку, яка дозволить йому стати провідним науково-освітнім центром конкретно взятого регіону.

З огляду на наші застереження, ми в процесі об'єднання університетів бачимо позитивні умови для утворення ТОНК в декількох аспектах.

Фактично, відбувається консолідація ресурсів, таких як лабораторії, обладнання, бібліотеки, викладацький склад та наукові кадри тощо. Це дає можливість створити потужний ТОНК з широким спектром можливостей для досліджень та підготовки фахівців та розши-

рення спектру освітніх програм, що пропонуються в рамках кластеру. Це може дати студентам можливість отримати більш широкий спектр знань і навичок, необхідних для роботи в сучасній технічній сфері, що може призвести до підвищення конкурентоспроможності кластеру в країні та на міжнародному рівні. Також, це може створити можливість залучати більше талановитих студентів і науковців, а також отримувати більше грантів на дослідження. У процесі об'єднання університетів створюється синергія між різними науковими та освітніми напрямками, що є беззаперечною можливістю для розвитку нових інноваційних технологій, налагодити більш тісну співпрацю з бізнесом, а студенти отримують практичний досвід роботи та постійну роботу після закінчення навчання. Тільки за умови конструктивного діалогу та врахування думки всіх зацікавлених сторін реформа об'єднання університетів та утворення на їх базі кластерів буде успішною.

Висновки. Наше дослідження показало, що державна політика в освіті постійно розви-

вається, спрямовуючи зусилля на структурні реформи. Однак, для забезпечення високої якості підготовки фахівців необхідно не лише оновлювати навчальні плани та програми, вносити структурні зміни в систему освіти, а й суттєво покращувати матеріально-технічне оснащення закладів освіти. Ми переконані, що широке запровадження конкурентних грантових програм може стати потужним інструментом для модернізації освіти. Залучення грантових коштів дозволить оновити матеріально-технічну базу закладів освіти, створити сучасні освітньо-наукові кластери та забезпечити розвиток інноваційних технологій. Крім того, важливо інвестувати в підвищення кваліфікації викладачів та стимулювати співпрацю між університетами та бізнесом для забезпечення практичної спрямованості освітніх програм. Системне використання грантового фінансування в поєднанні з іншими механізмами підтримки освіти дозволить створити ефективну модель розвитку освітньої системи, яка відповідатиме вимогам сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
2. Кодекс законів про працю в Україні : Закон України від 10.12.1971 № 435-IV : станом на 27.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 16.08.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021—2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695 URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820> (дата звернення: 02.10.2024).
5. Про затвердження Положення про акредитацію закладів вищої освіти та спеціальностей у закладах вищої освіти та вищих професійних училищах : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 р. № 978 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV : станом на 23.09.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VII : станом на 16.08.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
8. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21.09.2006 № 185-V : станом на 01.07.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
10. Chhun H. Higher Education Management Systems. *Cambodia Journal of Basic and Applied Research, Insight*. 2021. 3.(1). pp. 53–76. Phnom Penh. URL: https://www.researchgate.net/publication/357171098_Higher_Education_Management_Systems (дата звернення 02.10.2024).
11. Frølich N., Stensaker B. Mergers and missions: investigating consequences for system diversity. Oslo. *Higher Education*. 2021. 82(5). pp. 1–24. URL: https://www.researchgate.net/publication/353069240_Mergers_and_missions_investigating_consequences_for_system_diversity (дата звернення 02.10.2024).

12. Harkin S., Hazelkorn E. Institutional Mergers in Ireland. Springer 01. Maynooth, 2015. pp. 105–121. URL: https://www.researchgate.net/publication/283558737_Institutional_Mergers_in_Ireland (дата звернення 02.10.2024).
13. Libin H., Hongwei X., Yuejun Z. Education resource reallocation and innovation: Evidence from university mergers in China. Dongbei. *China Economic Quarterly International*. 2022. 2(4). pp. 265–277. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666933122000508> (дата звернення 02.10.2024).
14. Mazzucato M. The Entrepreneurial State. Baltimore, *Soundings*, 49(49), 2011. pp. 131–142. URL: <https://www.ingentaconnect.com/content/Iwish/sou/2011/00000049/00000049/art00012> (дата звернення 02.10.2024).
15. Powell J. Higher Education and the Exponential Rise of Science: Competition and Collaboration. In R. Scott & M. Buchmann (Eds.). New York, *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*. 2018. pp. 1–17. URL: <https://hdl.handle.net/10993/36143> (дата звернення 02.10.2024).
16. Sursock A. Mergers and Alliances in France: Incentives, Success Factors and Obstacles. In: Curaj, A., Georghiou, L., Cassingena Harper, J., Egron-Polak, E. (eds) *Mergers and Alliances in Higher Education*. Springer International Publishing, Cham. 2015. pp. 17–31. URL: https://www.researchgate.net/publication/285614175_Mergers_and_Alliances_in_France_Incentives_Success_Factors_and_Obstacles (дата звернення 02.10.2024).

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy Hospodarskyi kodeks Ukrainy : pryiniaty 16 Sichnia 2003 roku № 436-IV [Law of Ukraine On the Ukrainian Commercial Code № 436-IV]. (January, 16 2003), as of (2024, March, 09). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy Kodeks zakoniv pro pratsiu v Ukrainy : pryiniaty 10 Hrudnia 1971 roku № 435-IV [Law of Ukraine On the Labor Code of Ukraine № 435-IV]. (December, 10 1971), as of (2024, September 27), Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy Pro vyshchu osvitu : pryiniaty 01 Lypnia 2014 roku № 1556-VII [Law of Ukraine On Higher Education № 1556-VII]. (July, 1 2014), as amended on (2024, August, 16), Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
4. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnogo rozvytku na 2021—2027 roky : pryiniata 05 Serpnia 2020 roku №. 695 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027 № 695]. (August, 5 2020), Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvytku-na-20212027-t50820> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennia Polozhennia pro akredytatsiiu zakladiv vyshchoi osvity ta spetsialnosti u zakladakh vyshchoi osvity ta vyshchykh profesiinykh uchylyshchakh : pryiniata 09 Serpnia 2001 roku № 978 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the Regulation on Accreditation of Higher Education Institutions and Specialties in Higher Education Institutions and Higher Vocational Schools № 978]. (August, 9 2001), Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2001-%D0%BF#Text> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh-osib pidprietstiv ta hromadskykh formuvan : pryiniaty 15 Maia 2003 roku № 755-IV [Law of Ukraine On State Registration of Legal Entities, Individual Entrepreneurs, and Public Associations № 755-IV]. (May, 15 2003), as of (2024, September 23), Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy Pro osvitu : pryiniaty 05 Veresnia 2017 roku № 2145-VII [Law of Ukraine On the About Education № 2145-VII]. (September, 5 2017), as of (2024, August, 16), Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
8. Zakon Ukrainy Pro upravlinnia ob'ektamy derzhavnoi vlasnosti : pryiniaty 21 Veresnia 2006 roku № 185-V [Law of Ukraine On the Management of State-Owned Assets № 185-V]. (September, 21 2006), as of (2024, July 01), Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy Tsyvilnyi kodeks Ukrainy : pryiniaty 16 Sichnia 2003 roku № 435-IV [Law of Ukraine On the Civil Code of Ukraine № 435-IV]. (January, 16 2003), as amended on (2024, September, 3), Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (accessed 02.10.2024) [in Ukrainian].
10. Chhun, H. (2021). Higher Education Management Systems. *Cambodia Journal of Basic and Applied Research, Insight*. 3. Phnom Penh, pp. 53-76. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/357171098_Higher_Education_Management_Systems (accessed 02.10.2024) [in English].
11. Frølich, N., & Stensaker, B. (2021). Mergers and missions: investigating consequences for system diversity. *Higher Education*. 82. Oslo, pp. 1–24. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/353069240_Mergers_and_missions_investigating_consequences_for_system_diversity (accessed 02.10.2024) [in English].
12. Harkin, S., & Hazelkorn, E. (2015). *Institutional Mergers in Ireland*. Springer 01. Maynooth, pp. 105–121. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/283558737_Institutional_Mergers_in_Ireland (accessed 02.10.2024) [in English].

13. Libin, H., Hongwei, X., & Yuejun, Z. (2022). Education resource reallocation and innovation: Evidence from university mergers in China. *China Economic Quarterly International*. 2. Dongbei, pp. 265–277. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/365652441_Education_resource_reallocation_and_innovation_Evidence_from_university_mergers_in_China (accessed 02.10.2024) [in English].

14. Mazzucato, M. (2011). The Entrepreneurial State. *Soundings*, 49(49), Baltimore, pp. 131–142. Retrieved from <https://www.ingentaconnect.com/content/lwish/sou/2011/00000049/00000049/art00012> (accessed 02.10.2024) [in English].

15. Powell, J. (2018). Higher Education and the Exponential Rise of Science: Competition and Collaboration. In R. Scott & M. Buchmann (Eds.), *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*. New York, pp. 1–17. Unknown/unspecified: John Wiley & Sons. Retrieved from <https://hdl.handle.net/10993/36143> (accessed 02.10.2024) [in English].

16. Sursock, A. (2015). Mergers and Alliances in France: Incentives, Success Factors and Obstacles. In: Curaj, A., Georghiou, L., Cassingena Harper, J., Egron-Polak, E. (eds) *Mergers and Alliances in Higher Education*. Springer International Publishing, Cham. pp. 17–31. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-3-319-13135-1_2 (accessed 02.10.2024) [in English].